

УДК 347.9(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v5.2025.15>**А. Петровський,**

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу
Національної академії внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0001-8607-282X

ІНСТИТУТ СПРОЩЕНИХ СУДОВИХ ПРОЦЕДУР У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ

Постановка проблеми. Реформа цивільного судочинства в Україні останніх років спрямована на підвищення ефективності правосуддя, оптимізацію строків розгляду справ і зменшення навантаження на судову систему. Одним із ключових інструментів цих перетворень стала інституціоналізація спрощених судових процедур, зокрема спрощеного позовного провадження, метою якого є забезпечення оперативного, економічно доцільного та доступного розгляду малозначних справ, справ, що виникають з трудових відносин, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Водночас у науковій літературі та судовій практиці актуалізуються дискусії щодо правової природи спрощеного провадження, критеріїв його застосування, а також потенційних ризиків для реалізації процесуальних гарантій сторін і принципу справедливої судового розгляду.

Інститут спрощених судових процедур у цивільному процесі України є сучасним інструментом оптимізації судового розгляду справ. Його мета – скорочення строків провадження та забезпечення оперативного захисту прав учасників процесу. В умовах реформування судової системи та розвитку цифрового судочинства актуальність проблеми ефективності та доступності спрощеного провадження особливо зросла.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю системного наукового аналізу положень Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України [1] щодо запровадження та функціонування спрощених судових процедур, а також виявлення проблем практичного їх застосування у сучасних умовах реформування правосуддя. Попри значну кількість досліджень у сфері вдосконалення цивільного процесу, питання методологічного, нормативного та практичного забезпечення інституту спрощеного позовного провадження залишаються предметом наукових дискусій.

У працях таких учених, як Н. Боровська [2], О. Єпанчинцев [3], В. Заборовський [4], В. Комаров [5], І. Тернавська [6], С. Фурса [7], М. Штефан [8] та інші, порушуються окремі аспекти функціонування спрощених судових процедур у цивільному процесі, зокрема щодо критеріїв віднесення справ до категорії малозначних, меж судового розсуду при вирішенні питання про застосування спрощеного провадження, а також співвідношення спрощеної форми судочинства із принципами доступності та змагальності. Так, І. А. Боровська підкреслює диференційований характер спрощеного позовного провадження та наголошує на необхідності врахування загальних принципів цивільного судочинства при

застосуванні спрощених правил [2]. В. Заборовський і співавтори досліджували категорії справ, які підлягають розгляду в порядку спрощеного провадження, та звертали увагу на проблему однозначності критеріїв «малозначності» [4]. О. Єпанчинцев в аналізі нормативного регулювання розглядає спрощене провадження як різновид позовного провадження, спрямований на оптимізацію процесуального розгляду малоскладних спорів, і водночас застерігає про потребу збереження процесуальних гарантій [3].

У низці праць С. Фурси представлено концептуальні підходи до правової природи спрощеного провадження та його ознак як скороченої процесуальної форми.

Загалом питання критеріїв віднесення справ до категорії малозначних, меж судового дискреційного права при обранні порядку розгляду та співвідношення спрощеної процедури з принципами змагальності й доступності правосуддя залишаються предметом наукових дискусій. Це відображено в останніх узагальненнях і тематичних оглядах наукової думки.

Водночас у науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення правової природи спрощених процедур, їх функціонального призначення у системі цивільного процесу та оцінки ефективності в контексті забезпечення права на справедливий суд.

Таким чином, подальше дослідження інституту спрощених судових процедур у цивільному процесі України є необхідним для формування цілісної науково-методологічної основи вдосконалення правозастосовної практики.

Мета статті — дослідити сучасний стан наукової розробки проблем спрощених судових процедур у цивільному процесі України, проаналізувати основні наукові підходи та окреслити перспективи подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Цивільний процесуальний кодекс (далі — ЦПК) України [1] закріплює інститут спрощеного позовного прова-

дження і визначає категорії справ, які можуть розглядатися за цією формою. Зокрема, у ЦПК України виокремлено такі ключові положення:

Стаття 19 ЦПК визначає місце спрощеного позовного провадження в системі процесу (ціль і призначення).

Стаття 274 та суміжні норми окреслюють перелік справ, що розглядаються в порядку спрощеного провадження; поняття «малозначні справи» та критерії віднесення.

Процедурними особливостями розгляду справ у порядку спрощеного провадження є відсутність підготовчого засідання, обмежені строки для першого судового засідання, правила подання клопотань і відзивів тощо.

Ці положення були предметом багатьох змін і тлумачень у публікаціях і коментарях до Кодексу. Важливо відзначити, що законодавець передбачив як імперативні випадки (обов'язкове застосування спрощеного провадження до певних категорій справ), так і дискретну можливість віднесення справ до спрощеного провадження судом або за клопотанням сторони [9].

Огляд літератури (посібники, монографії, статті, дисертації) показує, що дослідження інституту спрощеного провадження в Україні активізувалися після внесення відповідних змін до ЦПК. Чимало авторів приділяють увагу таким питанням, як: — класифікація видів спрощеного провадження та їх ознак [10]; — критерії віднесення справ до малозначних; проблеми суб'єктивності судової оцінки [11, с. 202–205]; — баланс між оперативністю й гарантіями сторін (наприклад, ризик обмеження права на повноцінний захист через скорочені процесуальні можливості) [6, с. 420–425]; — вплив спрощених процедур на навантаження судів і строкові показники розгляду справ [12, с. 110–114].

У вітчизняній процесуальній доктрині сформувалося кілька концептуальних підходів до визначення пра-

цивільного позовного процедурного права, і свої специфічні особливості. Перелік справ, критерії, які дають змогу віднести справу до спрощеного провадження, обмеження, спеціальні правила – усе це підтверджує ідею не повної автономії, але гібридного формування [4, с. 76–82]. Л. А. Кондрат'євою здійснено деталізацію особливостей, які властиві спрощеному провадженню, включно з тим, як вони відрізняються від загального позовного провадження [14, с. 300–328].

Таким чином, аналіз наукових публікацій свідчить, що нині домінує прагматичний підхід, за яким основна мета спрощеного провадження – збалансування ефективності судочинства із забезпеченням доступу до правосуддя та процесуальних гарантій. Як зазначають В. Тернавська та К. Шаповалова, «спрощене позовне провадження покликане не стільки замінити загальну процедуру, скільки забезпечити пропорційність судових процедур складності спору» [6, с. 420–425].

Вітчизняні дослідники відзначають, що інститут спрощеного позовного провадження суттєво покращує доступ до правосуддя та ефективність цивільного судочинства. Зокрема, Л. А. Кондрат'єва у монографічному дослідженні «Спрощене позовне провадження: удосконалення юридичної визначеності та особливостей його процесуальної форми в цивільному судочинстві» акцентує, що це провадження має забезпечувати короткий строк розгляду справ, здешевлення процесуальних витрат та спрощення процедур, що сприяє доступності правосуддя для сторін [14, с. 300–328]. Своєю чергою, О. С. Єпанінцев зазначає, що спрощене провадження спрямоване на оптимізацію судового розгляду і полегшення процедур для малозначних справ, але водночас автор звертає увагу на необхідність збереження процесуальних гарантій – прав на подання доказів, захисту, рівного представництва сторін [3].

Відтак, дослідження інституту спрощених процедур ведуться у кількох напрямках:

1) процесуально-правовий аналіз, тобто аналіз норм ЦПК України щодо критеріїв і процедур спрощеного розгляду;

2) порівняльно-правовий аспект – вивчення зарубіжного досвіду спрощеного цивільного судочинства (Франція, Німеччина, Польща);

3) практичне застосування, що передбачає оцінку ефективності спрощених процедур на підставі судової практики;

4) методологічні та теоретичні проблеми вирішуються шляхом визначення меж спрощеного провадження та критеріїв віднесення справ.

Проведеним аналізом наукових джерел нами виявлено окремі критичні проблеми й суперечності, як то: – невизначеність критеріїв «малозначності». У законі надано кілька орієнтирів як саме визначати «малозначність» справи (ціна позову у прив'язці до прожиткового мінімуму, відносна простота правовідносин), але багато ситуацій залишаються на розсуд суду, що породжує ризик неоднакового застосування [11, с. 202–205];

– ризик обмеження процесуальних гарантій. Спрощений порядок передбачає скорочені строки, менш формалізоване збирання доказів і відсутність підготовчого засідання. Це може призвести до того, що сторона, котра недостатньо підготовлена або не має доступу до кваліфікованої юридичної допомоги, втратить можливість повноцінного захисту своїх прав. Науковці наголошують на потребі компенсаторних гарантій [6, с. 420–425];

– непослідовність судової практики. Через неоднорідність підходів судів і недостатню кількість узагальнень практики виникають розбіжності у застосуванні норм спрощеного провадження, що погіршує прогнозованість правової ситуації для учасників процесу [15];

– відсутність системної статистики та моніторингу. Для оцінки ефективності спрощеного провадження бракує системних досліджень і відкритих статистичних даних, що ускладнює об'єктивне вимірювання результатів реформи. Так, І.А. Боровська зазначає, що «недостатньо розроблені наукові дослідження, які б системно аналізували результати застосування спрощеного позовного провадження за статистичними показниками, строки, обсяг справ, практику судів», що ускладнює об'єктивну оцінку ефективності провадження [2, с. 46–50].

Зарубіжна практика демонструє, що спрощене провадження використовується для малозначущих справ або боргових вимог із невеликою сумою. У Франції для розгляду дрібних цивільних спорів (зокрема, коли ціна позову не перевищує встановленого законом порогу) застосовується спрощене судове провадження (*procédure simplifiée de recouvrement des petites sommes*), яке дозволяє швидко та з мінімальними витратами вирішити справу без традиційного судового засідання. Такий порядок передбачає скорочені строки, письмову або усну форму розгляду, а також обмежені можливості щодо подання й дослідження доказів, що сприяє оперативності, але зменшує глибину процесуального дослідження. Він застосовується, зокрема, у судах першої інстанції (*tribunal judiciaire*) відповідно до ст. ст. 1244-4, 1405–1425 Цивільного процесуального кодексу Франції (*Code de procédure civile*) [16]. У Німеччині існує «*Vereinfachtes Verfahren*» для вимог до певної грошової межі, що забезпечує стандартизовану процедуру та оперативність. У праві Німеччини (і ширше – у континентальній європейській правовій системі) *Vereinfachtes Verfahren* («спрощене провадження») використовується для позначення скорочених, менш формалізованих процесуальних форм, що застосовуються для справ невеликої складності або незначної вартості позову. У німецькому Цивіль-

У порівняльному вимірі багато європейських систем (наприклад, норми щодо малозначних спорів

Таким чином, застосування спрощених процедур дозволяє скоротити строки розгляду справ й зменшити навантаження на суди. Водночас аналіз практики свідчить, що складні спори, навіть із невеликою кількістю сторін, іноді вимагають застосування стандартної процедури для забезпечення повного з'ясування обставин справи. Ефективність спрощеного провадження підвищується у випадках застосування електронного судочинства та дистанційного розгляду справ, що є сучасною тенденцією розвитку судової системи.

На підставі аналізу літератури, законодавства та судової практики нами розроблено такі рекомендації:

1. Уточнити критерії віднесення справ до спрощеного провадження. Запровадити більш детальні нормативні орієнтири (наприклад, чіткий перелік категорій справ, гранична вартість позову у фіксованих кратних показниках прожиткового мінімуму, а також текстові критерії щодо «незначності складності правовідносин»).

2. Впровадити мінімальні процесуальні гарантії. Навіть у спрощеному провадженні варто закріпити обов'язкові процедури для забезпечення права на захист (інформування сторін про наслідки спрощеного порядку, право на безоплатну юридичну допомогу у визначених випадках, можливість продовження строків за поважних підстав).

3. Уніфікувати судову практику. Рекомендувати Вищому Суду (або відповідному Суду) підготувати узагальнення практики щодо застосування спрощеного провадження і видати методичні рекомендації судам першої інстанції.

4. Посилити електронні механізми. Використання електронного судочинства, типових форм позовів/відзивів і автоматизованих процедур допоможе зробити процес більш прозорим і доступним, а також знизити ризик матеріального і процедурного нерівності.

5. Запровадити моніторинг і наукову оцінку ефективності. Створити регулярну практику збору статистичних даних, проведення емпіричних досліджень та публікації результатів для оцінки впливу спрощених процедур на терміни розгляду, якість рішень і задоволеність учасників судочинства.

Своєю чергою, учасникам процесу (позивачам і відповідачам) потрібно звертати увагу на те, що віднесення справи до спрощеного провадження має практичні наслідки: скорочені строки, обмежені можливості для доказування, специфіка здійснення процесуальних дій. Адвокатам і пра-

возахисникам варто напрацьовувати стандартизовані комплекти документів та тактики захисту, орієнтовані на швидке і якісне представництво інтересів клієнтів у такому порядку. Суддям – дотримуватися принципів пропорційності при визначенні порядку розгляду.

Отже, на нашу думку, перспективи вдосконалення спрощених процедур в Україні полягають у: – розробці чітких критеріїв віднесення справ до спрощеного провадження; – удосконаленні процесуальних норм із урахуванням цифровізації судочинства; – інтеграції зарубіжного досвіду для підвищення ефективності та гарантій прав сторін; – формуванні методологічних підходів для оцінки ефективності спрощеного провадження. Своєю чергою, впровадження цих заходів сприятиме підвищенню доступності та ефективності цивільного правосуддя в Україні.

Висновки. Інститут спрощених судових процедур в Україні є важливим інструментом підвищення оперативності й ефективності цивільного судочинства. Наукова дискусія зосереджена на питанні балансу між скороченням процесуальних строків та забезпеченням процесуальних гарантій. Аналіз показує, що ключові виклики – це невизначеність критеріїв застосування спрощеного провадження, ризики для права на захист, неоднорідність судової практики та відсутність системного моніторингу. Запропоновані у статті рекомендації націлені на подолання цих проблем: уточнення критеріїв, введення компенсаторних гарантій, уніфікація практики та розширення використання електронних інструментів. Подальші дослідження мають зосередитись на емпіричній оцінці впливу спрощених процедур на якість судочинства та на розробці практичних методик їх застосування суддями і практиками.

Стан наукової розробки проблем інституту спрощених судових процедур у цивільному процесі України ха-

рактизується активним дослідженням правових і практичних аспектів. Незважаючи на досягнення у законодавчому регулюванні та практичному застосуванні, залишаються невирішені питання методологічного характеру, критеріїв віднесення справ і забезпечення балансу між ефективністю та захистом прав сторін.

Перспективою подальших досліджень є розробка комплексних методологічних підходів, інтеграція зарубіжного досвіду та вдосконалення цифрового інструментарію спрощеного судочинства. Це дозволить забезпечити високий рівень доступності та ефективності цивільного правосуддя в Україні.

Статтю присвячено комплексному аналізу інституту спрощених судових процедур у цивільному процесі України та критичній оцінці сучасного стану наукової розробки проблеми. Розглянуто правову природу спрощеного провадження, його системні ознаки, нормативно-правове регулювання у Цивільному процесуальному кодексі України, позиції вітчизняних дослідників і практику судів. Виявлено основні дискусійні питання, зокрема: критерії віднесення справ до спрощеного провадження, проблеми забезпечення балансу між оперативністю та правом на справедливий суд, недоліки процесуальних гарантій та неоднорідність судової практики. Особливу увагу приділено оцінці сучасного стану наукових досліджень у цій сфері, зокрема виділенню напрямів аналізу: процесуально-правового, методологічного, практичного та порівняльно-правового. Здійснено огляд наукових підходів і практики, проаналізовано проблемні аспекти, серед яких невизначеність критеріїв віднесення справ до спрощеного провадження, ризики формалізації процедури та потреба у вдосконаленні процесуальних норм з урахуванням цифровізації судочинства, й запро-

поновано практико-орієнтовані рекомендації щодо вдосконалення законодавства та судової практики, зокрема: уточнення критеріїв і меж застосування спрощеного провадження, посилення гарантій процесуального захисту, підвищення прозорості судових рішень та проведення системного аналізу судової статистики з цієї категорії справ. Узагальнено, що подальший розвиток інституту спрощених судових процедур у цивільному процесі України потребує комплексного підходу, зокрема розробки чітких критеріїв віднесення справ до спрощеного провадження; інтеграції зарубіжного досвіду для підвищення ефективності та гарантій прав сторін та формування методологічних основ для підвищення ефективності спрощеного провадження та доступності цивільного правосуддя.

Ключові слова: спрощені судові процедури, цивільний процес, ЦПК України, правове регулювання, методологія, міжнародний досвід.

Petrovskiy A. Institute of simplified court procedures in civil proceedings of Ukraine: current state of scientific development of the problem

The article is devoted to a comprehensive analysis of the institute of simplified judicial procedures in the civil process of Ukraine and a critical assessment of the current state of scientific development of the problem. The legal nature of simplified proceedings, its systemic features, regulatory and legal regulation in the Civil Procedure Code of Ukraine, the positions of domestic researchers and the practice of courts are considered. The main discussion issues are identified, in particular: criteria for assigning cases to simplified proceedings, the problems of ensuring a balance between efficiency and the right to a

fair trial, shortcomings of procedural guarantees and heterogeneity of judicial practice. Special attention is paid to the assessment of the current state of scientific research in this area, in particular, the allocation of areas of analysis: procedural-legal, methodological, practical and comparative-legal. A review of scientific approaches and practice was conducted, problematic aspects were analyzed, including the uncertainty of the criteria for assigning cases to simplified proceedings, the risks of formalizing the procedure and the need to improve procedural norms taking into account the digitalization of judicial proceedings, and practice-oriented recommendations were proposed for improving legislation and judicial practice, in particular: clarifying the criteria and limits of application of simplified proceedings, strengthening guarantees of procedural protection, increasing the transparency of court decisions and conducting a systematic analysis of judicial statistics on this category of cases. It was summarized that the further development of the institute of simplified judicial procedures in the civil process of Ukraine requires a comprehensive approach, in particular, the development of clear criteria for assigning cases to simplified proceedings; integration of foreign experience to increase the efficiency and guarantees of the rights of the parties and the formation of methodological foundations to increase the efficiency of simplified proceedings and the accessibility of civil justice.

Key words: simplified judicial procedures, civil process, CPC of Ukraine, legal regulation, methodology, international experience.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. Редакція від 17 лип. 2025 р.

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

2. Боровська І. А. Особливості процесуальної форми спрощеного позовного провадження у цивільному судочинстві. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право. 2021. Вип. 65. С. 46–50. URL : <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/240486> DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.16>

3. Єпанчінцев О. С. Спрощене позовне провадження в цивільному судочинстві України : дис. ... доктора філософії у галузі знань – 08 «Право» за спеціальністю – 081 «Право» / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2023. 227 с.

4. Заборовський В. В., Булеца С. Б., Стойка А. В. Спрощене позовне провадження як особлива форма здійснення цивільного судочинства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2019. Вип. 56. Т. 1. С. 76–82. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/31338>

5. Комаров В. В. Курс цивільного процесу : підручник / за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 1352 с.

6. Тернавська В., Шаповалова К. Характерні ознаки спрощеного позовного провадження та особливості у порядку розгляду цивільних справ. *Univsum*. 2025. № 21. С. 420–425. URL : <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/2009>

7. Фурса С. Я. Проблемні питання об'єднання та роз'єднання позовних вимог: теорія і практика. *Право України*. 2011. № 10. С. 89–98.

8. Штефан О. Наказне провадження у цивільному судочинстві України. Підприємництво, господарство і право. 2006. № 1. С. 44–48.

9. Швердін М. Спрощене провадження як новела Цивільного процесуального кодексу України. Правовий радник. URL : https://polishchuk.kiev.ua/news/sproschene-provadhennja-jak-novela-civilnogo-procesualnogo-kodeksu-ukraini..html?utm_source=chatgpt.com.

10. Лозинська М. А. Спрощене провадження у цивільному процесі України. Острог, 2020. 59 с. URL : <https://theses.oa.edu.ua>

11. Сакара Н. Ю. Спрощене позовне провадження як новела цивільного процесуального права. Проблеми цивільного права та процесу. Харків, 2018.

С. 202–205. URL : https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_05_2018/pdf/62.pdf?utm_source=chatgpt.com

12. Іванов О. Спрошене провадження у господарському процесі: проблемні питання. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 2 (38). Vol. 1. С. 110–114. URL : https://kelmczasopisma.com/viewpdf/5943?utm_source=chatgpt.com

13. Король Д. А. Спрошене провадження цивільного судочинства в різних країнах Європи: порівняльна характеристика. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 225–228. DOI : 10.36695/2219-5521.1.2020.45

14. Кондрат'єва Л. А. Глава 9. Спрошене позовне провадження: удосконалення юридичної визначеності та особливостей його процесуальної форми в цивільному судочинстві / *Цивільний процес: теорія і практика. Концепції вчених з удосконалення законодавства про цивільне судочинство : монографія / за ред. Фурса С. Я., Бичкова С. С. Київ : Вид-во «Алерта» (Процесуальні науки)*. 2023. С. 300–328. DOI : 10.59835/978-617-566-770-5-2-9.

15. Спрошене провадження у цивільному процесі. Гребінківський районний суд Полтавської області: офіц. вебсайт. URL : https://gr.pl.court.gov.ua/sud1605/pres-centr/1/431404/?utm_source=chatgpt.com

16. *Procédure simplifiée de recouvrement des petites créances*. Ministère de la Justice. 2024. URL : <https://www.service-public.gouv.fr/particuliers/vosdroits/F31736>

17. *Baugesetzbuch (BauGB). § 13 Vereinfachtes Verfahren*. URL : https://www.gesetze-im-internet.de/bbaug/_13.html

18. *Kodeks postępowania cywilnego : komentarz*. T. 1 / red. Kazimierz Piasecki. Warszawa : С. Н. Beck, 2023. URL : https://katalogi.bn.org.pl/discovery/full-display/alma991010743489705066/48OMNIS_NLOP:48OMNIS_NLOP

19. Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure. *OJ L 199*, 31.07.2007. P. 1–22. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2007/861/oj/eng>

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Дата надходження статті: 25.09.2025

Дата прийняття статті: 13.10.2025

Опубліковано: 24.11.2025

